

הישיבה המאיתים שמונים ותשע (רפט)

ביום כ"ד באייר התשס"ו (22 במאי 2006) בשעה 15:00, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, עוזי אורנן, משה אזר, שולמית אליצור, יהושע בלאו, יעקב בן-טולילה, משה בר-אשר (יו"ר), אהרן דותן, אבי הורביץ, אברהם טל, דוד טלשיר, אברהם יבין, קציעה כ"ץ, אהרן ממן, שלמה נאה, אמציה פורת, מנחם צבי קדרי, שמעון שרביט;
החברים-היועצים יוחנן ברויאר, עמינדב דיקמן, חיים א' כהן, יוסף עופר, משה פלורנטין, שמואל פסברג;
ממלאות מקום המנכ"ל טלי בן-יהודה; עובדי המזכירות המדעית אורלי אלבק, רונית גדיש, קרן דובנוב, ברק דן, צביה זמיר, מלכה זמלי, רחל סליג; יועצת הלשון ברשות השידור רות אלמגור-רמון;
אורחים: מן הוועדה לשמות צמחי ארץ ישראל פרופ' מרדכי כסלו; בני משפחת פליקס, בני משפחת צרפתי וחברים.

סדר היום: א. הודעה

ב. דברי הערכה ליהודה פליקס ז"ל

ג. דברי הערכה לגד בן-עמי צרפתי ז"ל

ד. מינוח: אישור תיקונים במונחי הבנקאות ושוק ההון; אישור שמות צמחים: הדלועים; אישור רשימת מונחים בטכנולוגיית המידע: טכניקות

ואפְשורות של פעולה

ה. מילים בשימוש כללי

ו. התעתיק השימושי (הפשוט) מכתב עברי לכתב לטיני

א. הודעה

מ' בר-אשר: חבריי המכובדים, אני שמח להודיע כי בעוד ארבעה שבועות – בכ"ג בסיוון, 19 ביוני – תהיה באקדמיה ישיבת מליאה מיוחדת בהשתתפות ראש הממשלה מר אהוד אולמרט ושר המדע, הטכנולוגיה, התרבות והספורט מר אופיר פינס. הישיבה עתידה להתקיים לפני הצהריים – בשעה אחת עשרה – וככל הנראה עוד לפני נקיים ישיבת בחירות.

ב. דברי הערכה ליהודה פליקס ז"ל

מ' בראש חודש כסלו ובסופו נפרדנו משניים מחברינו היקרים: בא' בכסלו הלך לעולמו חבר האקדמיה יהודה פליקס, ובל' בו הלך לבית עולמו גד בן-עמי צרפתי, אשר ישב עמנו כאן במליאה שנים רבות. לזכרם המבורך יישאו היום דברים קצרים חבריהם ועמיתיהם: האד' מרדכי כסלו, יושב ראש הוועדה לשמות צמחי ארץ ישראל, והאד' בלאו ידברו על יהודה פליקס; האד' שרביט והאד' בלאו ידברו על גד צרפתי.

מ' כסלו: כבוד נשיא האקדמיה, חברי האקדמיה ללשון העברית ומשפחת פליקס, יהודה פליקס הלך לעולמו לפני כשישה חודשים, והוא בן 84. קשה לי לתאר את פועלו העצום ואת תרומתו לתורת ישראל, לעם ולמדינה, אולם כיוון שנתבקשתי – אשתדל לעשות זאת.

פרופ' פליקס עמד בראש המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכאולוגיה באוניברסיטת ברא-אילן עשר שנים – משנת תש"ם. הוא פיתח אותה לתפארת והעמיד תלמידים הרבה. אזכיר כאן אחד מהם – את ד"ר זהר עמר, שסיים בהנחייתו את הדוקטורט על "גידולי א"י בימי הביניים: תיאור ותמורות", והוא ממשיך את דרכו של יהודה.

כידוע חלוץ חקר שמות הצמחים הנזכרים במקרא ובספרות חז"ל היה הרב ההונגרי ד"ר עמנואל לעף (Immanuel Löw). את מחקריו בנושא סיכם בשני ספרי מופת. האחד בתחילת דרכו – *Aramäische Pflanzennamen*, משנת 1881 – והשני *Die Flora der Juden*, שיצא בארבעה כרכים בשנים 1924–1934. אולם לרוב הקוראים שני ספרים אלה משולים לספר חתום, לא רק בגלל לשונם אלא בגלל סגנונם הקצרני, וכל הניסיונות לתרגמם כשלו. והנה בשנת תשי"ז פרסם פליקס את ספרו "עולם הצומח המקראי", ספר שזכה לשלוש מהדורות ולתפוצה עצומה, ועשר שנים אחר כך את ספרו "צמחיית המשנה". ספרים אלה אינם תרגומים, ויש בהם חידושים רבים הנובעים מהכרה מעמיקה של צמחיית הארץ. למעשה כל הזיהויים המובאים בספריו מקובלים על החוקרים ועל הציבור הרחב. בהקשר זה אזכיר שיהודה היה גם חבר פעיל בוועדה לשמות צמחי ארץ ישראל במשך שנים אחדות, ולמיטב זיכרוני נתקבלו בכרכה כמה וכמה מהצעותיו לשמות חדשים לצמחים, כגון אָרְן הַצְּנוּבֵר וַגְּרָגְרָנִית הַחֶלְפָה (בהתאמת השם העממי הערבי חֶלְפָה לעברית).

פליקס הגדיל עשות וחיבר ספרים דומים על בעלי החיים. בשנת תשי"ד יצא ספרו "החי של התנ"ך" ואחר כך "החי של המשנה". בגלל הדרישה הרבה לספרים האלה הם יצאו במתכונות שונות, כגון "חי וצומח בתורה", "עצי פרי למיניהם – צמחי התנ"ך וחז"ל", "עצי בשמים יער ונוי" ועוד. היום הדבר פשוט: כל הרוצה לדעת מה ידוע על צמח המוזכר במקורותינו, ייקח את אחד מספריו, יעיין בפרק המתאים, בתמונות הנלוות וימצא את מבוקשו. זה הישג אדיר שלא זכה לו אף אחד מהחוקרים העבריים האחרים שעסקו בנושא, כגון ברוך צ'יז'יק, אוריה פלדמן או אפרים הראובני.

יהודה פליקס גם המשיך את דרכו של דאלמאן, שכתב בספרו *Arbeit und Sitte in Palästina* (יצא בשבעה כרכים בשנים 1928–1942) על התרבות החומרית בארץ. פליקס כתב בנושאים אלה את ספריו "הצומח והחי במשנה בליווי פרק על כלי החקלאות ומונחיה" (תשמ"ג) וכן "החקלאות בארץ-ישראל בימי המקרא המשנה

והתלמוד" (תש"ן). בספרים אלה הוא מזהה את המונחים הקשורים לחקלאות, כגון המחרשה והחריש לסוגיהם, מונחי ההשקיה ומונחי הזריעה, הקציר והגורן. בסוף ההקדמה לספרו על החקלאות בארץ ישראל הוא כותב: "מקווה אני כי ספרי זה יתרום לחיזוק הזיקה לתולדות הארץ בכלל ולחקלאות העבר; זו שפרנסה את תושביה בכבוד, גידלה דורות של גיבורי כוח ורוח, ופרסמה את שמה של ארץ ישראל כ'ארץ זבת חלב ודבש'". דומני שיהודה הצליח בכך מאוד.

פליקס אף עסק בפרשנות: ביאורו לשיר השירים, היצירה העשירה בתיאורי טבע מכל ספר אחר במקרא, מבוסס על התפתחות האהבה אצל אייל ואיילה במקביל לתמורות העונתיות בטבע הארץ. הוא גם ההדיר ופירש מסכתות אחדות מסדר זרעים בירושלמי – על פי כתב יד ליידין כמוכן: כלאיים (שני פרקים), שביעית ובסוף ימיו זכה לפרש גם את מסכת מעשרות. בשנותיו האחרונות איבד יהודה בהדרגה את מאור עיניו, אבל לא ויתר. בעזרת צג מחשב מיוחד שבו אותיות גדולות מאוד הצליח להתמיד בעבודתו. היה לו חשוב להביא לציבור הרחב פירוש לעוד מסכת, פירוש שיאיר את דברי חז"ל ויחיה את אורחות חייהם של אבותינו.

לבסוף אזכיר את מאמרו בלשוננו סד (תשס"ב): "תיאור הנזר – ציץ הקודש של הכהן הגדול בדגם פרח השיפרון אצל יוסף בן מתתיהו". מאמר זה הוא רק דוגמה לפועלו המופלא של יהודה פליקס. יהי זכרו ברוך.

י' בלאו: לא אדבר כאן על צמחים כי אינני מתמצא בבוטניקה כלל. אחותי פרוי' קלרה חן ז"ל הייתה בוטנאית, וכל ידיעת הבוטניקה במשפחה התנקזה אליה. אדבר בקצרה על הידידות רבת השנים עם יהודה ומשפחתו, ובעקיפין – על מדעו. בשנות החמישים לימדתי בסמינר "מזרחי" לבנים בירושלים. שם הכרתי את יהודה ואת חברו הקרוב עוד מימי קיבוץ שדה אליהו, שמואל ספראי ז"ל. יחדיו יצאנו לטיולים משפחתיים בבחינת 'קום התהלך בארץ'. היו אלה הטיולים המהנים ביותר שהשתתפתי בהם, טיולים עם נשמה: שמואל זיהה את המקומות שעברנו בהם וסיפר ארוכות על ההיסטוריה שלהם; יהודה זיהה כל אילן וכל צמח שנקרו בדרךנו, סיפר על תכונותיהם, על זניהם ועל גלגוליהם במקורות. את גיל העצים אמד על פי טבעותיהם. עם הזמן הבנתי שלא במקרה התגלגלו שני החוקרים האלה לחקר התחומים שאהבו כל כך. תחיית התרבות היהודית בארץ הייתה קשורה באותם הימים קשר אמיץ אל ההיסטוריה של הארץ ואל החי והצומח שלה. זאת הייתה האווירה בארץ, ויהודה היה חלק ממנה. המדע שלו ינק מאישיותו ומהשקפת עולמו, ואישיותו והשקפת עולמו ינקו מן המדע שלו. הם היו בחינת חטיבה אחת, ודרו זה לצד זה בהרמוניה. אזכור תמיד את אישיותו ההרמונית של יהודה. יהא זכרו ברוך.

ג. דברי הערכה לגד בן-עמי צרפתי ז"ל

ש' שרביט: אדוני הנשיא, חברים יקרים, משפחת צרפתי הנכבדה, הייתי גם תלמידו של פרופ' צרפתי וגם מקורב אליו, ולכן זכיתי להימנות עם המעטים

שקיבלו ממנו את ספרו: "מפירנצה לירושלים – זיכרונות"; ספר על איש מרתק בעל קורות חיים מרתקים. את ימי חייו חילק בספר לשתי תקופות: חיפושי דרך ויצירה מחד גיסא ויציבות ושגרה מאידך גיסא.

הוא נולד למשפחה מתבוללת בשם ג'ורג'ו רֶנְיִי לביית צרפתי בעיר פיסה שבאיטליה, ולמד בפירנצה מבית הספר היסודי ועד לאוניברסיטה. בשנת תר"ץ היה לדוקטור למתמטיקה, והוא בן 22 בלבד. אולם בתקופת לימודיו באוניברסיטה החלה להסתמן תפנית בחייו, וכך הוא כותב:

"מסיבות נעלמות ממני ומזולתי הרגשתי צורך להכיר את היהדות. קראתי את התנ"ך בתרגום איטלקי, התחברתי ליהודים ואתם השתתפתי במחנה קיץ של נוער יהודי. מעט העברית שבפי למדתי מפי סטודנטים מארץ ישראל".

הוא שירת שירות חובה בצבא האיטלקי, ובפורים תרצ"ט (1939) הפליג מנאפולי לארץ ישראל. הוא הגיע לקיבוץ גבעת ברנר, עבר לקיבוץ טירת צבי ואימץ את השם העברי הידוע לנו – גד בן-עמי צרפתי. משביקש להעמיק את לימודיו התורניים, למד בישיבת כפר הרא"ה אצל הרב משה צבי נריה ובישיבת מרכז הרב אצל הרב דוד כהן "הנזיר".

גד נשא לאשה את רחל, עליה השלום, ונולדו להם שלושה ילדים: בנימין, אליאב ומרים. הם עזבו את הקיבוץ ועברו לירושלים, ושם התפרנס מהוראת המתמטיקה בכמה בתי ספר ובתי מדרש. לדבריו קוטשר המנוח הוא שקירב אותו ללימודי הבלשנות העברית: קוטשר היה שכן של משפחת אשתו, והם הגיעו להסכם שצרפתי ילמד את קוטשר איטלקית, וקוטשר ילמד את צרפתי ארמית. במרוצת הזמן נרשם צרפתי בהמלצת קוטשר לאוניברסיטה העברית בירושלים למקצועות לשון עברית ותלמוד, ולמד מפי אנשים גדולים: אלבק, אסף ואורבך, טור-סיני, קוטשר, רבין וייבדל לחיים ארוכים וטובים בן-חיים. את הדוקטורט השני שלו – על מונחי המתמטיקה בספרות המדעית העברית של ימי הביניים – כתב בהדרכת חיים רבין ז"ל.

עם קבלת התואר הביאו קוטשר לאוניברסיטת בראיילן, ובכך נפתח הפרק היציב בחייו. צרפתי התחיל ללמד בבראילן בשנה השנייה לייסוד המחלקה ללשון העברית בה, והוא הצטרף לשלושת המורים המייסדים – קוטשר, חיים רוזן וייבדל לחיים ארוכים וטובים, חברנו האד' קדרי, מרכז המחלקה. שנה לאחר מכן הצטרף אליהם גם חברנו האד' דותן. בתחילה לימד צרפתי ארמית מקראית, כתובות עבריות, לשון המדעים של ימי הביניים, ולאחר מכן הגיע לתחום שאהב ולשדה שחרש בו יותר מכול, סמנטיקה ולקסיקולוגיה. כחמש שנים עמד צרפתי בראש המחלקה, וגם לאחר פרישתו לגמלאות – עד הגיעו לגבורות – המשיך לבוא וללמד בבראילן.

מעניין לעיין בפרסומי, פרסומים שנגעו בתחומים רבים, ובהם אמנות שספג בצעירותו בפירנצה, עיר התרבות והאמנות. מעניין גם לגלות שביכורי מאמריו היו במדעי היהדות דווקא, תחום שממנו היה מרוחק כל שנות נעוריו. כך למשל פרסם בכתב העת "תריץ" את המאמר "הקוסמוגראפיה התלמודית" ובכתב העת של בראיילן "מבוא לברייתא דמזלות".

האיש היה עדין נפש, מסביר פנים ונעים הליכות; ג'נטלמן אמתי; חיוך תמיד היה נסוך על פניו, ונימה של הומור עולה מכתביו; עניו מאוד היה. למשל כשנתבקש לפני

כשמונה שנים לדבר בערב עיון לרגל צאת ספרו של דותן על רס"ג, פתח במשפטי התנצלות אחדים על כי לא נענה לבקשת מארגני הערב לבחור בנושא הרצאה הקשור לעברית ימי הביניים הגם שהיה זה נושא הדוקטורט שלו. ומדוע לא? משום שבנושא זה דותן הוא האריה שבחבורה. אמנם כוחו של דותן יפה לו בכל תחומי הלשון, אבל מוטב לו לצרפתי – כך סבר – לבחור נושא שאיננו דווקא תחומו החזק ביותר של מי שהערב נערך לכבודו.

גד היה לי מורה ורע, וכך כתבתי כבר לפני שלושים שנה בפתח דבריי לעבודת הדוקטור שכתבתי בהדרכתו. אכן עשיתי לי רב וקניתי לי חבר. יהי זכרו ברוך.

י' בלאו: האד' שרביט כמעט לא דיבר על חיבוריו של צרפתי מפני שסבר שאני אדבר ראשונה, וגם אני – שידעתי שאדבר אחרי שרביט – לא חשבתי לדבר על כך, אבל פטור בלא כלום אי אפשר. לכן אזכיר שני חיבורים הקרובים ללבי במיוחד: האחד הוא עבודת הדוקטור שלו על מונחי המתמטיקה בספרות המדעית העברית של ימי הביניים, שיצאה גם כספר בהוצאת מאגנס. כל אימת שאני נתקל במונח מתמטי כלשהו בקריאת טקסטים בערבית יהודית, אני הולך אל ספרו זה, ספר שכל מה שמחפשים מצוי בו. הנה דוגמה מן הימים האחרונים: יעקוב אלקרקסאני מזכיר משולש במעגל, ולא היה לי ברור אם הכוונה למשולש שווה שוקיים או למשולש שווה צלעות. בערבית הוא משתמש במונח אצ'לוע, המקביל פחות או יותר אל צלעות בעברית. התחלתי לחפש ספרות בנושא ומצאתי שני מלומדים שהגיעו למסקנה הבעייתית מאוד שכוונת אלקרקסאני למשולש שווה שוקיים. אז פניתי לספרו של צרפתי ומצאתי שאין משתמשים באצ'לוע אלא לצלעות משולש שווה צלעות. ואכן מחשבה נוספת על הסוגיה כולה הובילה למסקנה שהצדק עם צרפתי, ודברי אלקרקסאני התבארו כנסכים על משולש שווה צלעות.

החיבור השני שאני מבקש להזכיר הוא מאמרו "הכתובות העבריות מימי הבית הראשון" משנת 1976, מאמר שיצא אחר כך באנגלית בכתב העת *Maarav*. אומרים על מדעי הרוח שאופיו של האדם משתקף לעתים קרובות בחיבוריו, והדברים יפים למקרה הזה. שהרי דווקא בכתובות רבה הסכנה שינסה חוקר להפגין את מקוריותו וימציא דברים שאינם ושהשכל הישר אינו יכול לקבלם. לא כן הוא מאמרו של צרפתי. העובדות מוצגות אצלו בהגינות ובהירות, בלי שינסה להבליט את עצמו, וכשאני רוצה לקרוא על כתובות הבית הראשון, אני הולך למאמרו זה.

האד' שרביט הזכיר שצרפתי שירת בצבא האיטלקי, ואני רוצה לספר סיפור ששמעתי מפיו: בהיות צרפתי קצין זוטור בצבא האיטלקי בשלהי שנות השלושים של המאה שעברה בא היטלר לבקר את מוסוליני, ויחידתו של צרפתי נצטוותה לקבל את פניו. צרפתי ביקש להשתחרר מן המשימה בהיותו יהודי. המפקד ענה: "יהודי? מה זה?", ודחה את בקשתו. צרפתי נאלץ לפקד על היחידה שהיטלר עבר לפניו. אני זוכר את מה שאמר לי בסוף דבריו: "לא מניחה לי המחשבה מה היה קורה אילו הייתי יורה בהיטלר כשעבר מטרים ספורים ליד; כיצד הייתה נראית ההיסטוריה של העם היהודי?"

אצילות הייתה מתכונותיו הבולטות. יכולנו לחוש בה גם כשאני ורעייתי הוזמנו לזוג צרפתי בלילות שבת וגם בהליכותיו באקדמיה. הערותיו במליאה היו תמיד לעניין, וקו

של הומור דק היה שזור בהן. כשאני קורא במקורות על נקיי הדעת שבירושלים, אני תמיד נזכר בפרופ' צרפתי. יהא זכרו ברוך.

מ' בראשור: אני מודה מאוד לדוברים. אני מודה גם למשפחות ולחברים שבאו. תהא מנוחתם כבוד.

ד. מינוח: אישור תיקונים במונחי הבנקאות ושוק ההון; אישור שמות צמחים: הדלועים; אישור רשימת מונחים בטכנולוגיית המידע: טכניקות ואפשרויות של פעולה

מ' בראשור: שלוש רשימות מונחים נשלחו אלינו מבעוד מועד, פרי עבודתן של שלוש ועדות: הוועדה למונחי הבנקאות ושוק ההון, הוועדה לשמות צמחי ארץ ישראל והוועדה לטכנולוגיית המידע.

במונחי הבנקאות ושוק ההון מדובר בתיקונים קלים ובהשלמות שנבעו מהאחדת שלוש פרקי המילון שאושרו במליאה לרשימה אחת – במסגרת ההכנות להוצאת המילון למונחי הבנקאות ושוק ההון לאור. בשמות צמחי ארץ ישראל אנחנו מתבקשים לאשר רשימה קצרה של עשרה ממיני הדלועים, ובמונחי טכנולוגיית המידע – את הפרק שעניינו טכניקות ואפשרויות של פעולה. ככל הידוע לי לא נתקבלו הערות או השגות על הרשימות האלה, ואין כל מניעה להצביע על אישורן.

בשלוש הצבעות נפרדות אושרו פה אחד שלוש הרשימות.

מ' בראשור: משנתאשרו הרשימות, ובהן התיקונים למונחי הבנקאות ושוק ההון, אני מבקש לספר כי חברי הוועדה הזאת לא רק טרחו על מלאכת המינוח, אלא גם גייסו כסף להוצאת המילון לאור. הם אף היו הראשונים שנענו ליזמה לכונן את חבר הידידים של האקדמיה ולהימנות עם הידידים, אוהבי העברית. הגב' גליה מאור, מנכ"לית בנק לאומי, הסכימה לפנייתנו לשמש יושבת ראש חבר הידידים.

ה. מילים בשימוש כללי

הודעת הוועדה למילים בשימוש כללי

1. רְכִינוּעַ? – segway
2. הַדְּלִיק, פְּנָח – on/off, power
- הַפְּעִיל, הַפְּסִיק – play, stop
3. פְּתִיכָה – "פְּלִטָּח" (palette)

רקע

1. רְכִינֵנָּה? – segway

בישיבת המליאה הקודמת נדחתה הצעת הוועדה רכינעו. היו שהסתייגו מדרך התצורה; אחרים טענו שעניין הרכינה אינו מדויק שכן מדובר בהטיה קלה ביותר של הגוף. בינתיים הוכנס המונח רכינעו לתקנה של משרד התחבורה מתוך הבנה מוטעית שהאקדמיה אישרה אותו. התקנה פורסמה ברשומות, והמונח נפוץ במקומות נוספים (במונח segway לא יכלו להשתמש בתקנות משרד התחבורה בהיותו שם מסחרי).

הוועדה פונה אל האקדמיה בבקשה דחופה לאשר מונח עברי, והיא ממליצה לדבוק בהצעה רכינעו. הוועדה דוחה את הנימוק שיסוד הרכינה אינו מתאים. בעבר נקבעו במונחי התחבורה של האקדמיה המונחים האלה: גוף רוֹכֵן, רִכְבָּת רוֹכְנָת – tilting body; קְרוֹן רוֹכֵן – body-tilt coach, ומדובר בתופעה דומה של התאמת זווית הרכבת לנטיית המסילה. כזכור ה־segway הוא כלי רכב קטן בעל שני גלגלים שהרכוב עומד עליו. על הרכוב לרכון לפניו כדי להתקדם, להישען לאחור כדי לנסוע לאחור ולהטות את הגוף לצד כדי לנוע ימינה או שמאלה. בסגוויי משולב מערך מורכב של גירוסקופים (מכשירי עזר לשמירה על יציבות במתקני ניווט) ומעבדי מחשב שמחקים את פעולת ההליכה של הגוף האנושי. הוא יכול לשאת רוכב למרחק מרבי של 28 ק"מ במהירות מרבית של 20 קמ"ש.

הצעות אחרות שעלו בוועדה: מְסוּעִית (הקטנה של מְסוּעַ); הִישָׁנִית (לשון חישן – sensor, ולשון חיש – מהר); מְדָרְכָב (הפונקצייה העיקרית של הכלי היא נסיעה על מדרכות); הצעות בסיומת נוֹעַ: חֶשְׁנוֹעַ; הִישָׁנוֹעַ; אֶשְׁנוֹעַ; אֶזְנוֹעַ (לשון איזון, כלומר שיווי משקל); עתה הוצע גם גוֹפְנוֹעַ.

2. הַדְלִיק, כְּבָה – on/off, power; הַפְעִיל, הַפְסִיק – play, stop

ועדת המינוח המרכזית פנתה לוועדה למילים בשימוש כללי למצוא פועל תמורת play המשמש במכשירים כגון רשמקול וחוזי (וידאו). עלתה השאלה איך להבחין בין "הדלקה" של המכשיר (on/off, power) ובין play. ניתנה הדעת לשאלה מה יהיו הפעלים לציון פעולות אחרות במכשיר (fast forward, rewind).

ההצעות שעמדו לפני הוועדה ל־play הן: גַּנְן! על פי השימוש ב־player, שהשתרש מאוד בזמן האחרון, כגון גנן תקליטורים, גנן דיסקים, גנן DVD, גנן מדיה, גנן מולטימדיה, גנן סרטים, גנן נייד לרכב ועוד. היו בוועדה שסברו שהשימוש בפועל ילגן! הוא הרחבה בלתי מתקבלת על הדעת של משמעות הפועל העברי.

– הַפְעִיל! אפשר לבחור בפועל זה אם מתירים את השימוש בפעלים 'הדלק' ו'כיבה' תמורת turn on / turn off. עם זאת צוין שהפועל 'הפעיל' רחב, ויהיה קשה לייחד אותו ל־play, שהרי הוא משמש גם במכשירים כמו מכונת כביסה ומדיח כלים (שבחם אין שימוש ב־play). – תִּקְלָט! הפועל המשמש לפעולת התקליטן (DJ), ואולם אולי יש מקום להשתמש בו שכן בכל המכשירים הללו מפעילים חומר שהוקלט קודם לכן.

– השמע! הבעיה שפועל זה מתאים רק לחומר שמע ולא לחומר חזותי.

– הצעות אחרות: גָּלַל, סָב, הֶרַךְ (אלא שהמונח תפוס ל־run). לפעולות fast rewind ו־fast forward הוצע גלילה לפניו וגלילה לאחור.

הוועדה אימצה את הדעה שעליה לקבל החלטה פשוטה על פי המינוח הנוהג ועל פי השימושים המקובלים של המכשירים, כגון מזגן – הדלק וכבה; ובמכשירים כגון טלוויזיה ומחשב – גם הפעל והפסק. עיסוק רחב יותר בנושא הזה, ובכלל זה קביעת מינוח לשאר הפעולות של מכשירים לסוגיהם (כגון fast rewind ו־fast forward, pause), מקומו בוועדה מקצועית.

הוועדה מציעה אפוא שני זוגות: הַדְלִיק, כְּבָה (on/off, power); הַפְעִיל, הַפְסִיק (play, stop).

3. פְּלִטָּה (פְּלִטָּה, palette)

פְּלִטָּה או פְּלִט הוא לוח הצבעים של הצייר המשמש לשחיקת צבעים ולערבובם. לרוב יש בו

חור להכנסת האגודל. מילה זו משמשת גם במשמעות של 'קשת הצבעים שהאמן משתמש בה או האופיינית לאסכולת ציור מסוימת'. יש גם שימוש מטפורי במונח לציון כלל אמצעי ההבעה של אמן וסופר. במילון עברי-אנגלי של שמשון ענבל מצאנו: מִפְתָּךְ ציירים - palette. הוועדה מציעה לקבוע מונח מן השורש פת"ך. פעלים מן השורש הזה מתועדים במילונים בהוראת 'ערבב, בלל, מזג צבעים'. במשנה מצאנו: "הפתוך שבשלג כיון המזוג בשלג. הפתוך שבסיד כד(ג)ס] המזוג בחלב. דב' ר' ישמעא'. ר' עקיבא אומ'. אדמום שבזה ושבוה כיון המזוג במים. אלא שלשלג עזה ושלסיד דחא" (נגעים א, ב).

הצעת הוועדה: פְתָכָה - שם בנקבה (המשמר את צורת הנקבה של השם הלועזי) במשקל פְעֻלָה. הצעות אחרות מן השורש פת"ך: מִפְתָּךְ / מִפְתָּכָה / מִפְתָּכֶת / מִפְתָּךְ / פְתוּכָה. הצעות אחרות: מְקֻשָּׁת, לוח צבעים, מגש צבעים, טס צבעים.

מ' בראש: המילה הראשונה העומדת לדיון היא הצעתה החוזרת של הוועדה למילים בשימוש כללי רכינוע. ההצעה הובאה למליאה הקודמת, אבל מפאת ההסתייגויות שנשמעו במהלך הדיון היא נדחתה ואף לא עמדה להצבעה. אף על פי כן מתבקשת המליאה לשקול את הדברים מחדש ולחזור בה מהסתייגותה. את עמדת הוועדה מוזמן להציג האד' ברויאר.

י' ברויאר: בישיבה הקודמת נדחתה ההצעה רכינוע בעיקר משום שהיה נדמה שהשורש רכ"ן אינו מתאים למסומן. נאמר כי כדי להסיע את הרכינוע נדרשות מן הרוכב הסיות גוף קלות בלבד, ואילו ברכינה כיפוף הגוף משמעותי בהרכה, מה גם שהרכינה היא תמיד קדימה, לא לצדדים או לאחור.

אני מסכים עם הסוברים כי השורש נט"י הוא הטבעי ביותר לשקף את פעולת הגוף הדרושה להפעלת כלי התחבורה הזזה. ואכן בהוראות ההפעלה שלו מדובר שוב ושוב על שליטתו של הרוכב במכשיר בהטיית גופו. דא עקא שמן השורש נט"י לא הצלחנו להעלות הצעה מתקבלת על הדעת. והנה בדיקת השימוש בשורש רכ"ן בעברית ובארמית העלתה תמונה שונה מזו שסורטטה במליאה: רכ"ן בלשון חכמים ובארמית מקביל לנט"י בלשון המקרא. למשל את הפועל הָטַי בבראשית כד, יד ("הָטַי נָא כִּדָּף") מתרגם אונקלוס בפועל ארכיני, והרכיני אוזן בלשון חכמים מקביל אל הטה אוזן בלשון המקרא. זאת ועוד נראה שהשורש רכ"ן אינו מציין נטיית גוף משמעותית; כך בוודאי בהרכנת אוזן, ואף בהרכנת ראש אנשים ששאלתי לדעתם סברו שמדובר במנוד קל של הראש. הרכנת האוזן גם מלמדת שרכינה - או הרכנה, לצורך העניין - אינה חייבת להיות קדימה. ואמנם שימוש כזה מצאתי בעברית החדשה: חיפושי במרשתת הובילוני לאתר שבו הסבר על מחלת הפרקינסון. אחד מתסמיני המחלה הוא חוסר יציבות, ועל כך נאמר בהסבר כי "חוסר יציבות או שיווי-משקל וקואורדינציה פגומים גורמים לחולים לרכון קדימה או אחורה וליפול ביתר קלות. חולים הרוכנים לאחור נוטים לפסוע אחורה כאשר מתנגשים בהם מלפנים או כאשר הם מתחילים ללכת". ושוב אני מניח שרכינה כאן היא הטיה קלה של הגוף. כך שגם להלכה השורש רכ"ן מתאים לעניינינו. אפשר עוד להזכיר שבערבית מובנו של השורש רכ"ן קשור דווקא ביציבות, בדבר שאפשר להישען עליו, ונוכל להעמיס על השורש העברי גם את גון המשמעות בערבית.

אשר להיבט המעשי, יכולתם לקרוא בדברי הרקע שהמילה רכינוע כבר מצאה דרכה לתקנות משרד התחבורה, ולא רק לשם. אם תחפשו באינטרנט, תגלו לא מעט אתרים שאימצו את המילה. להיקלטות מילה חדשה דרוש הרבה זמן, ומסתבר שעוד בשלב הדיונים הגיע שמע המילה לאוזני עיתונאים, ואלה העבירוה לאה. אינני יודע כיצד קרה הדבר, והדבר בוודאי היה בשגגה, אבל גם מי שלא התכוון לתמוך ברכינע מלכתחילה, אני מבקש שיתמוך בהצעה הזאת בדיעבד. ואף אם לא, אני מפציר בחברים לאשר הצעה מן ההצעות האחרות שנדונו. זאת שעתה של המילה. כעת מדובר בכלי התחבורה הזה רבות, והרגשתי היא שעלינו להכות בברזל בעודו חם. לא הייתי רוצה שבמקרה הזה מציאת תחליף עברי תתמהמה, פן נחמיץ את ההזדמנות.

מ' בראשר: אני רוצה לחזור במשנה תוקף על דברים שאמרתי בישיבה הקודמת: האקדמיה לא תוכל לקבל הפצת מילים שטרם אושרו, במיוחד מדיוני הוועדה למילים בשימוש כללי. המליאה בלבד אחראית על אישור מילים חדשות.

ר' גדיש: בדיון הקודם במליאה לא ידענו שהמילה segway היא שם מסחרי. עובדה זו התבררה לנו כשפנו אלינו ממשרד התחבורה בבקשה דחופה לחלופה עברית כדי שיוכלו לפרסם את התקנות בעניין. מה היה עלינו לעשות – למלא פינו מים ולומר להם לעשות כטוב בעיניהם? את מי נשרת – את עצמנו? אחת הבעיות העיקריות של האקדמיה שההליכים אצלנו אורכים הרבה זמן, ולמציאות קצב משלה. לכן הבהרנו לפונה שחלופה עברית רשמית עוד לא אושרה, אבל יכולנו לנקוב בכמה הצעות. מאז פורסמו התקנות באנו בדברים עם משרד התחבורה, ושם הבטיחו לנו שאם היום תתקבל הצעה אחרת, הם יוציאו תיקון לתקנות האמורות. אבל אם גם בישיבה זו לא תתקבל כל החלטה, יישאר רכינע על כנו משום שהישיבה הבאה שבה יידונו מילים בשימוש כללי רחוקה מדי; היא מתוכננת למרחשוון תשס"ז, ובעוד חצי שנה לא יהיה לתיקון ערך.

מ' פלורנטין: ההסתייגות מן ההצעה רכינע בישיבה הקודמת לא הייתה רק על שום הרכינה. הֶלַחם הרכיבים לא נראה מוצלח משום שהיסוד רכינ אינו קיים, וגם צליל המילה לא נשמע יפה באוזני, אם כי יכול להיות שהעדויות על היקלטות המילה מְזַמֶּת את תחושת.

נדמה לי שייחודו של כלי התחבורה הזה הוא שהאדם עומד עליו ונוסע בעת ובעונה אחת. אמנם כך גם בגלגליים – קורקינט – אבל להם ניתן השם על שום צמד הגלגלים, כמו באופניים. לכן שלחתי למזכירת הוועדה כמה הצעות שהמשותף להן הוא הניסיון לשקף את העמידה עם התנועה. כך תעלה שקיפות המילה ובעקבותיה סיכויי קבלתה: נְדָנְד – לכאורה צורת הזכר של נדנדה, ולמעשה הרכבה של שני רכיבים: נְדָנְד מלשון תנודה וְנָד דבר ניצב; קוֹמְנוֹעַ או זְקוּפָן. כללו של דבר, עניין העמידה בולט ומהותי יותר מן הרכינה.

א' טל: אני מסכים עם הטיעון שהרכבת שני היסודות של רכינע איננה מוצלחת; הרכיב

הראשון איננו ברור. אשר לתרגום הארמי ארכיני בבראשית, הטיית הכד כדי לשתות אינה נראית לי הטיה קלה בלבד. בהקשר זה אזכיר את הפיוט המפורסם לשבועות "אַרְכִּין אֱלֹה שְׁמַיָּא לְסִינֵי", ואף כאן אין מצטיירת לי הטיית ראש קלה.

ע' אורנן: חלל שמותירה האקדמיה דינו להתמלא. זה טבעם של דברים, ואם לא תחיש האקדמיה את סדרי עבודתה, נהיה עדים להישנות מקרים כאלה שוב ושוב. רק אזכיר את העובדה הפשוטה שלא את כל המילים החדשות חידשה האקדמיה, ומצד שני רבים מחידושינו לא התקבלו בציבור, גם משום שאיחרנו את השעה. לגופו של עניין, אינני רואה בעיה צורנית בהצעה רכינוע. הנו"ן של רכינוע מתנהגת בדיוק כמו הרי"ש של כדורגל, וגם אפשר להשוות למילה מדרחוב.

ד' טלשיר: בדיעבד אפשר לתרץ את תצורת רכינוע כהרכבה של רכינת נוע – בהשמטת סיומת הנקבה – בדומה לרכבל, הרכבה של רכבת עם כבל. עוד אפשר לומר שהמילה רכינוע שקולה במשקלה של המילה הוותיקה רְאִינוּע, אם כי נדמה לי שהיסוד ראי פירושו 'מראה', והוא אינו קיצור המילה ראייה.

א' פורת: כשהגיתי בכלי התחבורה הזה ובשם הראוי לו, סברתי גם אני, כאד' פלורנטיין, שהוא מתאפיין בעמידה עליו, וניסיתי לחשוב על שם מן השורש עמ"ד. ואולם אם נכון הדבר וכבר פשטה בעם המילה רכינוע, קשה יהיה לבערה, ומאחר שאינני חושב שהיא נשמעת רע, אני מציע לקבלה.

א' דותן: למרות הסבריו של האד' ברויאר ההצעה רכינוע אינה טובה בעיניי משום שאין בנטיעה על הכלי הזה רכינה כפי שאנו מבינים אותה היום. דא עקא, המילה הודלפה. בעבר נהגו להטביע חותמת גדולה על כל רשימת מונחים שהופצה טרם אישורה בקרב אנשי המקצוע, ובחותמת נכתב משהו מעין זה: 'מונחים אלה אינם החלטת האקדמיה והם לעיון בלבד'. אך גם אז – למרות אמצעי הזהירות שנקטו – דלפו מילים החוצה. כך קרה למשל למילים תסכול, מיסוי ויישום; הן נולדו באקדמיה, אבל עד שהוחלט לא לקבלן, כבר היה מאוחר מדי והן פשטו בציבור. בסופו של דבר כעבור שנים – ובמקרים אחדים כעבור עשרות שנים – המילים הדחיות האלה נתאשרו במליאה. כאמור, אני מצטרף למי שדעתם אינה נוחה מן ההצעה רכינוע, אבל מאחר שקרה מה שקרה, אני מציע לקבל את הדין ולאשר אותה. עם זאת אני מצפה שיקיץ הקץ על ההדלפות ושמקרים כאלה לא יישנו בעתיד.

מ"צ קדרי: בהצעות שנידונו בוועדה אני רואה את ההצעה מְדַרְכָּב, הֶלַחַם של מדרכה ושל רכב. היא שקופה למדי ואני תומך בה.

א' אבנר: אני מציע שנהג במידתיות ולא כאותו אדם שרקד לנוכח ביתו העולה באש. כששאלוהו לפשר הדבר ענה שהוא שמח על הנקמה בפשפשים. מותר לנו לרגוז על שמונח לא בשל דלף, אבל אם אין מדובר בהצעה מגוחכת השמה אותנו ללעג, מה

האסון הגדול? יצא לי לתרגם לעברית ספר על פסיכולוגיה עוד לפני שאושר מילון האקדמיה למונחי הפסיכולוגיה, ובכל זאת ניתנה לי הרשות להשתמש בטיוטה הלא מאושרת של המילון. בסופו של דבר התברר כי אחד המונחים שהשתמשתי בהם בתרגום לא אושר. חבל – אבל לא נורא. גם אני אינני מאוהבי הרכינוע, אבל אינני חושב שכדאי לשרוף בגללו את הבית.

הצבעה

בעד רְכִינוּעַ – רוב גדול

נגד – 3

הוחלט: רְכִינוּעַ (segway).

י' ברויאר: שתי ההצעות הבאות הן למעשה ארבע: שתיים להפעלת מכשירים אלקטרוניים ושתיים לכיבויים מפני שמסתבר שכרבים מהמכשירים האלה אמנם יש שני שלבים, שתי לחיצות שונות. בשלב הראשון המכשיר מחובר לחשמל, ולחיצה על מתג מדליקה את המכשיר ומשאירה אותו במצב המתנה. במכשירי הטלוויזיה למשל יש נורית קטנה אדומה המציינת זאת; בטלוויזיה נהוג להשאירה במצב זה, וכדי לצפות בה משתמשים בשלט רחוק. לפעולה הראשונה – turn on או power – הוועדה מציעה את הפועל הַדְּלִיק, ואף שזה נשמע פשוט, כבר בפועל הזה יש חידוש משום שלפחות מבחינה רשמית עד היום מדליקים רק אש או אור ולא רדיו או טלוויזיה; לפעולה השנייה – play – מוצע הפועל הַפְּעִיל. היו שהציעו לה את הפועל נִיגַן, אבל מרבית חברי הוועדה סברו שיש בכך הרחבה לא סבירה של הפועל הזה בעברית; הצירוף לנגן את הטלוויזיה נשמע רע.

כאמור גם כדי לכבות את המכשיר נדרשנו לשני פעלים שונים, וההצעה היא שכיבה יהיה turn off, הפכו של הדליק, והפסיק – stop, הפכו של הפעיל. אנו יודעים שבשדה הסמנטי הזה יש פעולות אחרות המשועות לחלופות עבריות, כמו rewind או fast forward, אבל הוועדה סברה שעבודת מינוח רחבה יותר בתחום כבר תדרוש את הקמתה של ועדה מקצועית.

ח' כהן: בדיבור הרגיל הדברים הפוכים: אכן הטלוויזיה שבביתי היא במצב של turn on, וכאשר בנייתי מבקשים לצפות בה, הם מדברים על הדלקת הטלוויזיה ולא על הפעלתה; בגמר הצפייה הם מדברים על כיבוייה. כלומר הדליק וכיבה הם הפעלים הרגילים ולא הפעיל והפסיק.

ר' גדיש: נכון, אבל על טלוויזיה אין אומרים 'תעשה play' או 'תלחץ על play', 'תעשה stop' או 'תלחץ על stop'. דיבורים מעין אלה אנו שומעים בהפעלת מכשירים אחרים, דוגמת רשמקול, וידאו או DVD, ולהם אנו מבקשים לתת חלופות עברית פשוטות. לא בכל המכשירים האלקטרוניים אנו ערים למציאותן של שתי פעולות הפעלה וכיבוי, ובפתרון המוצג כאן ביקשנו להשתמש בלשון בני אדם ולא להמציא פעלים חדשים.

מ' אזר: גם בני ביחי אומרים להדליק את הטלוויזיה ולכבות אותה, ואין בכך כל פסול. את הצעת הוועדה אנחנו צריכים רק כאשר יש לנו שני זוגות של פעולות, ואנחנו רוצים להבחין בכל זוג בין הפעולות השונות. במקרים אלו אני חושב שהצעת הוועדה טובה מאוד, ואני מציע לקבל אותה.

מ"צ קדרי: לזוג הפעולות הראשון אולי מתאימים הפעלים פתח וסגר.

א' ממך: מדוע נגביל את עצמנו למונח זה או אחר? ייתכן שבמכשיר אחד נרצה לומר נגן, באחר השמע או הפעל. העברית מעניקה לנו מגוון אפשרויות ונוכל להשתמש בכלן.

ר' גדיש: ומה תכתוב בעברית על מתג ההפעלה play במכשירים כמו DVD, שפעם אפשר להכניס לקרבם תקליטור שמאזינים לו ופעם סרט או תמונות שצופים בהם? עליך לבחור באחת האפשרויות, ונגן או השמע אינן מתאימות לתמונות חסרות קול.

א' פורת: הצעת הוועדה טובה מאוד מפני שבארבעת הפעלים הפשוטים האלה מתמצות הפעולות כולן. אינני רואה סיבה להתנגד להצעה, ואני חושב שכדאי לאמצה.

ק' כ"ץ: ההחלטה על ארבעת הפעלים האלה חשובה מאוד להוראות ההפעלה של המכשיר. כך אפשר להורות – גם בעברית – להדליק את המכשיר ואחר כך להפעילו; להפסיק את המכשיר ואחר כך לכבותו.

הצבעה

בעד שני הזוגות הִדְלִיק (on/power), כָּבֵה (off); הִפְעִיל (play),
הִפְסִיק (stop) – רוב גדול

נגד – 3

הוחלט: הִדְלִיק (on/power), כָּבֵה (off); הִפְעִיל (play), הִפְסִיק (stop).

י' ברויאר: ההצעה האחרונה העומדת היום לדיון היא פְּתָכָה – מן השורש פת"ך, שורש שלדעת חברי הוועדה אינו מנוצל מספיק בעברית החדשה – לִפְלֹט צבעים. מובנו של השורש 'לערבב', 'למזוג' מתאים מאוד לענייננו, וגם משקל השם המוצע קרוב למשקל המילה הלוועזית. את לוח הציירים הזה תיטיב לתאר הגב' כ"ץ.

ק' כ"ץ: פְּלֹטָה היא לוח שמחזיקים הציירים בידם ועליו הם מערבבים במכחול את הצבעים כדי לקבל את הגוונים הרצויים להם. בחלק מן הפְּלֹטות תימצאנה שקערוריות שלתוכן נותנים את הצבעים. נדמה לי שמן המשמעות הראשית הזאת נוצרה משמעות משנה מופשטת – לא 'לוח' אלא 'קשת של צבעים'.

ד' טלשיר: השורש פת"ך אינו מופר למרבית דוברי העברית, ומכאן שמוכן המילה פְּתָכָה עמום מלכתחילה. את המצב מחמיר הטשטוש בעברית ימינו בין כ"ף רפה לחי"ת; השומע פְּתָכָה ינסה לקשר בינה ובין השורש פת"ח, מאמצים הנידונים לכישלון מראש, ואני תוהה אם כדאי ביודעין להיכנס לסבך הזה. נראה לי שהפתרון הפשוט ביותר הוא לקרוא לפְּלָטָה לוח צבעים, לוח ציירים או משהו מעין זה.

ע' דיקמן: מהומרוס למדנו שיש הבדל בין לשון אלים ללשון בני אדם, למשל לנהר מסוים קוראים האלים בשם אחד, ובני האדם קוראים לו בשם אחר. נוכל במקרה הזה ללכת בדרך זו ולאשר לפְּלָטָה שני שמות עבריים: זה העממי – לוח צבעים – וזה במשלב הגבוה פְּתָכָה.

מ' בר-אשר: אין זו דרכנו – לתת לשתי חלופות עבריות להתחרות זו בזו.

י' בן-טולילה: המילה פְּלָטָה אינה משמשת רק בעולם הצבעים והציירים. כיום ישנן תכנות מחשב, לאו דווקא לגרפיקה אלא גם לעריכת טקסטים, שלאחד החלונות בהן קוראים בלעז פְּלָטָה או פְּלֵט. לחלון כזה אי אפשר לקרוא לוח צבעים או לוח ציירים. כבר נשאלתי כמה פעמים מה שם עברי ייקרא לפְּלָטָה זו מעולם התכנות, ולא ידעתי מה להשיב.

מ' בר-אשר: כבר קרה שלשני דברים שונים בעלי שם לועזי אחד חידשה האקדמיה מילים שונות.

ש' אליצור: אם כך עלינו להעביר את סוגיית הפְּלָטָה בתכנות המחשב לוועדה לטכנולוגיית המידע.

ק' כ"ץ: פְּלָטָה איננה לוח צבעים. כאשר למשל הולכים לבחור בד לריפוד, שולף המוכר לוח צבעים כדי שיוכל הלקוח לבחור את צבע הבר הרצוי לו. זה איננו פְּלָטָה.

א' פורת: אני חושב שההצעה פְּתָכָה טובה ויפה, ואני חושש מן הנימוק שהשורש אינו מוכר משום שלדבר אין סוף, ומדור לדור תלך ותידלדל ידיעת המקורות.

א' דותן: אמת, השורש פת"ך יפה לענייננו. אבל הסיכוי שהמילה העמומה הזאת תשתבש בפי העם גדול מדיי. לכן אני תומך בצירוף מילים כגון טס צבעים.

ר' גדיש: שלוש ההצעות שהביאה הוועדה למילים בשימוש כללי למליאה שונות מאוד באופיין: לא הרי הפעלים המשמשים הדליק וכיבה כהרי החידוש רכינוע, ולא הרי הקלחם רכינוע, מסוג החידושים העממיים שהאקדמיה משתדלת להימנע מהם בדרך כלל, כהרי החידוש פְּתָכָה – יציקת שורש עברי לא מופר במשקל עברי שאינו מקובל לחידושי מילים. נכון, היום רגילה הרבה יותר תוספת צורנים מעין אָן, אָן וְיֵית, אבל

נקרתה לפנינו הזדמנות ליצור חידוש גבוה יותר, קצת לא שגרתי, ואינני חושבת שעלינו להירתע מכך ולמשוך ידנו מחידושים כאלה.

מ' בראש: עלינו להכריע בין כמה הצעות: הצעת הוועדה היא פְּתָחָה; הצעות אחרות, נועזות פחות, שזכו לתמיכת חברים הן טס צבעים ולוח צבעים. לבסוף נצביע גם על הצעתו של האד' דיקמן לאשר שתי חלופות עבריות. נפתח בהצבעה בעד ונגד פְּתָחָה, ואחר כך נבחן את שאר ההצעות.

הצבעה

13 -	בעד פְּתָחָה
8 -	נגד
4 -	בעד טס צְבָעִים
3 -	בעד לוח צְבָעִים
1 -	בעד העמדת חלופה עברית שנייה לצד פְּתָחָה

הוחלט: פְּתָחָה (פְּלֵטָה, palette).

1. התעתיק השימושי (הפשוט) מכתב עברי לכתב לטיני

מ' בראש: בחודשים האחרונים התכנסה באקדמיה ועדת משנה לענייני תעתיק והמליצה על שינויים בכללים הוותיקים של התעתיק מכתב עברי לכתב לטיני. אני רוצה לתאר לכם בקצרה את השתלשלות האירועים שהביאה להקמת ועדה המשנה המיוחדת הזאת ולהמלצותיה, ואחר כך נשמע את דבריו של האד' אורנן, המתנגד למהלך הזה. כידוע בשנת 1957 קבעה האקדמיה את כללי התעתיק מכתב עברי לכתב לטיני. בשנת 1995 השיג עליהם בכתב שר החינוך דאז אמנון רובינשטיין, ובעקבות פנייתו מונתה ועדת תעתיק. אולם הצעותיה לא התקבלו בישיבת המליאה רכו (שבט תשנ"ו). מאז הוסיפו להגיע השגות על התעתיק הקיים מכל שכבות הציבור. אביאל רון הי"ד, ראש המרכז למיפוי ישראל, ופרופ' נפתלי קדמון הגישו לאקדמיה בקשה נמרצת לדון בתעתיק מחדש, ושוב מונתה ועדה - או תת-ועדה - לתעתיק. היא הגישה את המלצותיה לוועדת הדקדוק, ולאחר דיונים בוועדה הגיעה הסוגיה למליאת האקדמיה. המליאה דנה בשאלה בשתי ישיבות בשנת תש"ס (ישיבות רן ורנא), אולם בסופו של דבר הוחלט להסיר את השאלה מסדר היום של המליאה ולאצול לנשיא האקדמיה את הסמכות לקבוע מה ייעשה בעניין. הימים נקפו והחלטתי לקיים דיון בנושא עם אביאל רון, אלא שהאיש המופלא הזה נרצח עם שני ילדיו במסעדת מצה בחיפה בחול המועד פסח לפני ארבע שנים, והעניין הונח בקרן זווית.

בדצמבר 2005 אושר בכנסת חוק לתיקון פקודת התעבורה (מס' 73) ובו תיקון סעיף 170(1) לפקודה. התיקון מסמיך את שר התחבורה לקבוע כללים "כדבר קביעת כתיב אחיד בעברית, בערבית ובאנגלית של שמות המופיעים על גבי תמרורים המוצבים

בדרכים". על הכללים לבוא לאישור ועדת הכלכלה של הכנסת בתוך תשעה חודשים. בגין התפתחות זו ולאחר שהבהרנו למשרד התחבורה שאל לו להקים ועדה משלו, התכנסה בפברואר השתא לבקשת פרופ' משה בָּרְנֹר ישיבה משותפת לחברי אקדמיה ולחברי ועדת השמות הממשלתית והמרכז למיפוי ישראל. בעקבות הישיבה העמדת מחדש ועדת משנה של ארבעה מחברי ועדת הדקדוק: יהושע בלאו – יו"ר הוועדה – חיים כהן, מוטי מישור ואנוכי, והיא התכנסה לשתי ישיבות – בפברואר ובאפריל. מישיבות אלו ומדיונים נוספים – ובעצה עם ועדת השמות – התגבשה הצעה, ואלה חידושיה: (1) א, ע יתועתקו תמיד באמצע המילה. לפי הכללים הקיימים רק א, ע בשווא נח או אחרי שווא נח מתועתקו: (2) ו תתועתקו ב־v ולא ב־w; (3) צ לא תתועתק ב־z אלא ב־ts או ב־tz, בנקודה זו טרם נפלה ההכרעה; (4) ק תתועתק ב־k ולא ב־q; (5) לא כל שווא נע יתועתק ב־e, אלא רק שווא נע נהגה; (6) הדר־אותיות sh, ts/tz לא יוכפלו במקרה שבאותיות ש, צ בא דגש חזק; (7) ה"א הידיעה ושאר מיליות השימוש הזעירות לא יופרדו מן התיבה. ברי כי שלושת החידושים המרכזיים הם התעתיק לאותיות ו, צ, ק. לאד' אורנן יש הצעה אחרת, שונה לחלוטין: הצעת התעתיק הפונמי. היא הוצגה במליאה כבר בישיבה רכז, לפני כעשר שנים, ועל עיקרי משנתו הוא חזר בשנת תש"ס בישיבות רן ורנא. היא גם נדונה בוועדת הדקדוק. לפי הצעתו די בתעתיק אחד השומר על רוח העברית, ואין צורך בתעתיק מדעי ובתעתיק פשוט – או בתעתיק שימושי – לצורכי שילוט ומיפוי כפי שוועדת המשנה מציעה. לאחרונה הייתה אמורה הצעת אורנן להידון שוב בוועדת הדקדוק, אלא שנציג מכון התקנים שהיה אמור להשתתף בישיבה, ידידנו אמנון שפירא, שבר את רגלו והישיבה נדחתה ועתידה להיערך בעוד שבועיים. עם זאת האד' אורנן עומד על דעתו שהצעתו תידון במליאה. לפני שאבקש ממנו להציג את עמדתו, מבקשת הגב' גדיש להוסיף כמה מילים.

ר' גדיש: במהלך ארבע עשרה שנות עבודתי באקדמיה כבר חוויתי שני סבכים ארוכים ומייגעים של דיונים על התעתיק, ונדמה לי שעלו בהם כל ההצעות והטיעונים האפשריים – והצעת אורנן בכלל ההצעות. בישיבה האחרונה, לפני למעלה משש שנים, אף נערכו הצבעות ניסיוניות כדי לראות לאן הרוח נושבת, ותוצאתן הייתה הרת אכזבה לגורמים שייחלו לשינויים בתעתיק הקיים. למשל מן ההצבעה עלה שיש להימנע מדיגרפים. פירושו של דבר שהאקדמיה נסוגה מהחלטות קודמות ואף חוזרת בה מתעתיק ש"ן ל־sh. נראה היה שבסוגיית התעתיק הגיעה האקדמיה למבוי סתום. אלא שמאו עבר בכנסת התיקון לפקודת התעבורה, אין אנו רשאים להיקלע למבוי סתום, אין לנו הזכות לא להגיע להסכמה ולמשוך ידינו מן העיסוק בזה. חובה עלינו לגבש כללי תעתיק שימושי לצורכי שלטי הדרכים, ושעון החול – תשעה חודשים למן דצמבר – הולך ואחז. ואין הדברים אמורים רק בתעתיק מעברית לאותיות לטיניות, אלא גם בתעתיקים אחרים הנדרשים לשלטי הדרכים, כגון תעתיק מעברית לערבית. לא בכדי אצלה המליאה את סמכותה בנושא התעתיק לנשיא, שהרי כל נגיעה בתעתיק כמוה כנגיעה באשיות הכתב העברי ותורת ההגה העברית, והדיונים במליאה לא הניבו החלטות. עיני הגופים המְשֻׁלְטִים נשואות להודעתו של הנשיא בעניין, ואל לנו להתמהמה.

ע' אורנן: הערה פרוצדורלית: המליאה לא דחתה את הצעתי ולא קיבלה הצעה אחרת תחתיה. המליאה העבירה את סמכותה לנשיא, אבל הסמכות לא נוצלה עד היום הזה. האקדמיה מצווה לשמור על העברית, ולפי תפיסתי העברית היא אחת לאורך כל שנותיה – גם בתעתיק. אך אם למשל תחליט האקדמיה שמילה עברית הכתובה בקו"ף תתועתק כמו מילה עברית הכתובה בכ"ף, כלומר אם שתי פונמות נפרדות יתועתקו באותה האות, הרי כמו פינו אנו אומרים את ההפך – שהעברית היום היא שפה חדשה. האם כדי למצוא חן בעיני תיירים דוברי אנגלית – תיירים שאינם רגילים לראות q בלי u – יעלה על הדעת שנעשה כן? אמת, אם נדבק בהחלטה שווי"ו עיצורית מתועתקת ב-w או אם תתקבל הצעתי לתעתק שי"ן ב-š, יהא על תייר המגיע ארצה ללמוד כמה כללי קריאה. אבל כך הלוא נדרש מכל תייר הנוסע לארץ ששפתה שונה משפתו. תייר שיבוא לאיטליה ולא ילמד את כללי הכתיב האיטלקי לא ידע להגות את המאכל gnocchi בתפריט המסעדה. המלצר לא יבין אותו אם יבקש גִּנוֹצִי במקום ניוקי. הייתי באוסלו, וראיתי שכל הרחובות מצוינים במילה gate. לא ידעתי כיצד להגות מילה זו עד שפתחתי ספר לימוד לנוורוגית ומצאתי שהמילה הגויה גַּאטָה. תייר אנגלי שיהגה gate כהרגלו באנגלית לא יוכן, ואף על פי כן לא שינו הנוורוגים את אותיותיהם כדי למצוא חן בעיני התיירים.

מ' בר-אשר: הנוורוגים לא שינו את כתבם משום שהכול בנוורוגיה כתוב באותיות לטיניות, ואילו כאן הרוכב כתוב באותיות עבריות. שלטי הדרכים נועדו לעזור לתייר להגיע למחוז חפצו, והתעתיק לאותיות לטיניות לא נועד ללמד עברית.

ע' אורנן: מסתבר ששלטי הדרכים לא נועדו רק לתיירים, ויש ישראלים שלומדים בעזרתם עברית. עולים שזה מקרוב באו ואף עולים ותיקים קוראים תחילה את האותיות הלטיניות בחלפם על פני שלטי הדרכים, ואל תקלו ראש בדבר; ממשאל שערכתי התברר לי שכמחצית מן הנשאלים קוראים את שמות היישובים באותיות לטיניות ולא באותיות עבריות.

לפי הצעתי כל פונמה עברית מתועתקת בסימן אחר. לא יעלה על הדעת ששתי פונמות עבריות יקבלו אותו סימן או שפונמה אחת תסומן בשתי אותיות. האיטלקית יכולה להשתמש ב-h לדיגרף דוגמת ch כדי לציין שהאות c שאחריה התנועות i או e הגויה k ולא č מפני h באיטלקית איננה הגויה. h איננה עיצור באיטלקית; האנגלית יכולה להשתמש ב-h לדיגרף sh כדי לציין את מה שבצ'כית מביעה האות š ובעברית האות ש מפני שבמעמד הזה – אחרי עיצור – ה-h איננה עיצורית; לא כן בעברית. בעברית ה"א באמצע המילה היא עיצור ככל העיצורים; היא אינה פחותה במעלה, ותעתיק שי"ן ל-sh – תעתיק הנוהה אחר האנגלית – סוטה מרוח העברית שהרי רצף האותיות הלטיניות sh צריך בעברית להתפרש כרצף האותיות סה.

תפקידנו וחובתנו לשמור על אחידותה של העברית, לא לפגוע בה, וכך בדיוק יקרה אם השם דבורה יתועתק פעם כ-Debora ופעם כ-Dvora. במה יועיל תעתיק כ"ף רפה ל-kh? האם תייר אנגלי שיראה זאת יבטא את ההגה החוכך %? כיצד לדעתכם מבטאים אנגלים את המילה ההודית khaki ('חאקי')?

לפי הצעתי העברית מתועתקת בדרך אחת. שוו בנפשכם: עברית מקראית ועברית חדשה בתעתיק אחד. לקראת הישיבה העליתי את ההצעה ואת נימוקיה על הכתב. אני מבקש שתעיינו בהצעה, ולאחר מכן שנקיים בנושא דיון אמתי. אני רואה בהחלטה על התעתיק החלטה ראשונה במעלה. היא תיצור מציאות חדשה בשלטי הדרכים ובמפות, ולא תהיה דרך חזרה. לכן צריך לקבל אותה בכובד ראש ולאחר דיון מעמיק ולא על רגל אחת. אני חושש פן תתקבל בחפזה הצעה שתהיה בבחינת בכייה לדורות.

א' אבנר: ועדת הדקדוק החלה לדון בהצעתו של האד' אורנן אבל לא סיימה את הדיון בה. היא אמורה לעשות זאת בעוד שבועיים, ואני חושב שכדאי לתת לוועדה את ההזדמנות להגיד את דברה. אם תתקבל ההצעה בוועדת הדקדוק, היא תוכל לבוא למליאה.

מ' בר-אשר: הצעת האד' אורנן מבטלת למעשה את האפשרות שיתקיים בצד התעתיק המדעי תעתיק פשוט, שימושי, מעשי, שאינו מתיימר ללמד עברית את כל הבאים בשערי הארץ.

ע' אורנן: לא נכון. בהצעה שלי, התלויה ועומדת לדיון בוועדת הדקדוק, יש מקום להקלות בתעתיק, למשל בנושא המכפל.

מ' בר-אשר: חברי האקדמיה, על המליאה להכריע אם לקבל את עמדת ועדת המשנה או לקבל את עמדתו של האד' אורנן שעל המליאה להמשיך לדוש בנושא שלא הצליחה להגיע בו להחלטה כלשהי פעמיים בעשור האחרון.

ר' גדיש: כפי שאני רואה את הדברים, האקדמיה חייבת לשנות ולפשט את כללי התעתיק הפשוט, שאם לא כן תעשה ועדה שתמנה הכנסת את מה שהאקדמיה איננה מסוגלת לעשות.

ד' טלשיר: לדעתי השינויים שגיבשה ועדת המשנה טובים בחלקם. על כמה מהשינויים אני חולק, והייתי רוצה שיתקיים בהם דיון כאן במליאה. כיצד אוכל להצביע בעד הצעת ועדת המשנה, אם פירוש הדבר לקבל את ההצעה על כל פרטיה?

א' ממן: אני מצטער שהנשיא לא הפעיל מזמן את הסמכות שאצלה לו המליאה לפני שנים, בישיבה הקודמת שבה נידונה פרשת התעתיק. אבל המצב הוא שהיום, לאחר למעלה משש שנים, הונחה לפנינו הצעה חדשה לתעתיק פשוט, והייתי רוצה להבין את ההיגיון שמאחוריה. למשל אם גם לפי ההצעה החדשה מוסיפים לקיים בתעתיק השימושי את ההבחנה בין ה"א לחי"ת - חי"ת מתועתקת ב־h - מדוע לא לקיים בתעתיק גם את ההבחנה בין טי"ת לתי"ו ובין קוף לכ"ף? אפשר לסמן טי"ת בנקודה מתחת ל־ו, ואפשר להשאיר את ההחלטה בדבר תעתיק קוף ב־q על כנה. מה נפסיד בכך? אינני מבין.

א' פורת: אני מבין שממילא ועדת הדקדוק אמורה להתכנס בעוד שבועיים לדיון בהצעת התעתיק הפונמי של אורנגן, ואני חושב שכדאי שוועדת הדקדוק – ולא המליאה – תכריע בסוגיית התעתיק השימושי. לכן אני מציע שבשבועיים הקרובים נעייץ כולנו בהצעת ועדת המשנה ונשלח לוועדת הדקדוק את הערותינו. ועדת הדקדוק – ובכללה הנשיא – תשקול את ההערות ותוסמך להכריע בהן.

מ' בראשר: אני תומך בהצעתך ומציע להצביע עליה.

הצבעה

בעד הצעת האד' פורת להסמיך את ועדת הדקדוק להכריע בסוגיות התעתיק הפשוט – פה אחד

הוחלט לאצול לוועדת הדקדוק את סמכות ההחלטה בנושא התעתיק הפשוט.

[הערת העורך: בעקבות ההחלטה התכנסה ועדת הדקדוק לשתי ישיבות בסיוון ובתמוז התשס"ו וגיבשה תעתיק פשוט חדש. התעתיק החדש קיבל תוקף של החלטת האקדמיה על פי החלטת המליאה הזאת.]